

“Özgürlük” Bağlamında Devletçiliğe Liberal Bakış

Prof. Dr. Mustafa TEKİN

A) Giriş: Temel Problem

Dünyanın evrildiği yeni durumda, siyaset ve toplum başta olmak üzere farklı alanlarda tezahürlerini gösteren hızlı içerik değişimleri sonucunda yeni sorunlar ajandaya gelirken klasik insana ve topluma dair eski sorunlar da yeni formlarla ağırlıklarını korumaya devam etmektedir. Bu sorunların başında hiç şüphesiz özgürlük gelmektedir. Bir yandan yeni dünya insanı daha fazla özgürleştirdiğini iddia ederken, diğer yandan yaşanan kurumsal ve sistematik hegemonyalar bir gerilimi faş ediyor görünmektedir. Ekonomik, sosyal, siyasal bazı gelişmeler geleceğe doğru projeksiyonla özgürlük sorununun insanlığın ajandasının ilk sıralarında yer almaya devam edeceğinin işaretlerini vermektedir.

Diğer yandan devlet, insanlığın erken dönemlerinden itibaren günümüze gelen kadim kurumlardan birisidir. Tarih boyunca farklı değişimlere sahne olsa da, bir güç olarak hem insanın gündelik hayat stratejilerinde hem de çok geniş anlamda insanın siyasallığı ve toplumsallığında belirleyici bir aktör olarak görünmektedir. Hatta öyle ki kimi zaman insan tekine hiç varoluş alanı bırakmaksızın onun yaşamsal hücrelerine kadar nüfuz eden bir etkiye sahiptir. İnsanın güc(süzlüğü)ü ile devletin gücü arasındaki gerilim bugün bir tartışma konusu olarak güncelliğini korumaktadır.

“Devlet” kavramı karşısında farklı tavır alışların mevcudiyeti tarihsel süreç boyunca izlenebilir. Bu tavırlardan birisi de kendi içerisinde çeşitlilik göstermekle birlikte devletçilik düşüncesidir. Devleti önceleyen bir merkezîyetçiliği işaret eden devletçiliğin hukuk, toplum, ekonomi kadar “özgürlük” ile olan ilişki formlarını izlemek dikkate değerdir. Bu noktada en temel sorun; devletçilik düşüncesinin insan özgürlüğü konusundaki kısıtlamaları olarak görünmektedir. Kimi yorumlarında devletçilik, devletin kendisinden menkul bir güç kazanarak kendi gönderge sisteminden meşruiyet bularak insan üzerine bir metafizik olarak geri dönmesiyle belirginlik kazanmaktadır. Doğrusu kendi özgül ağırlığını ve anlamını aşan devlet düşüncesine dair yüklemelerin bu içeriği özgürlük bağlamında bu makalenin temel problemi olacaktır. Elbette böyle bir ilişki ve gerilim, farklı zaviyelerden ele almak mümkündür. Fakat biz özgürlük kavramına referansları ile öne çıkan liberalizmin bakış açısından bu problemi tartışmak istiyoruz. Bu çerçevede makalemizin konusu “özgürlük bağlamında devletçiliğe liberal bakış” şeklinde belirlemektedir. Devletçilik ve özgürlük

arasındaki ilişki, liberal bakışın imkanları ve tehditleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

B) Devlet ve Felsefesi:

Tarih boyunca “devlet” kavramına ve pratiğine dair olumlu ve olumsuz görüşlere rastlamaktayız. Fakat genel anlamda, devlete dair bütün eleştirel yaklaşımlara rağmen, devlet toplumlar için sosyolojik bir gerçeklik olarak var olmaya devam etmektedir. Esasen insanların bir arada yaşama ve faaliyet geliştirme zorunluluğundan kaynaklanan bir varoluş kazanmaları söz konusu olmaktadır. Nitekim birçok düşünür ve sosyal bilimci “toplum” kavramının öncüllerinden birisini insanların bir arada yaşamaları üzerinden işbölümü olarak belirlemektedir. Daha da ötede insanların toplum halinde yaşarken ortak ve bölünmez hizmetlerini yürüteceği organizasyon, birlikte iş paylaşımını ve yardımlaşmayı gerektirmektedir. İşte bu organizasyona “devlet” denilebilir. Bu durumda devlet, insanların toplumsal yaşamlarında bu yaşamlarının gerektirdiği koşullardan doğan zorunlu bir sonuç olarak görünmektedir. Altı çizilen bu nokta devlete, onun tabiatına ve özgül ağırlığına dair bir tespittir. Bu tespit devletin toplumların üzerinde metafizik bir güç olmadığını özellikle altını çizmektedir. Siyasetle ilgili literatürde devletin bazı detay unsurlarda birbirinden farklılaşmış tanımlarını bulmak mümkündür. Bu tanımlar biraz da kendisini gönderme yaptığı ideolojilerle bağlantıları açısından düşünülebilir. Şimdi bu tanımlara kısaca bakabiliriz.

“Devlet siyasal işbölümünün ayrı bir dalı haline geldiğinde benimsemek zorunda kaldığı özgül biçimdir” şeklindeki tanım, devleti işbölümünün siyasal bir nitelik kazanması üzerinden tanımlamaktadır. Dolayısıyla devlet burada bir toplumsal grubun yardımlaşma ve işbölümü mekanizmasından farklı bir içerik kazanmaktadır. Diğer bir tanım devletin “kamusal düzen” boyutu üzerinden kurulmaktadır: “Devlet bir ortodoksi esası olarak yani ancak örneğin kargaşanın, anarşinin, iç savaşın tersi anlamındaki fiziksel düzen hali olarak da anlaşılan kamusal düzenin tezahürlerinde yakalanabilecek gizi bir esas olarak tanımlanabilir.” Fakat genel anlamda devlet tanımlarında onun “otorite” ve “egemenlik” boyutu daha baskın görünmektedir. Meselâ; “kurumsal açıdan, belli bir bölgede yerleşik olan ve bu amaçla sürekli bir örgütle donanmış egemen otorite olarak tanımlanan” devletin hem bölgesel yerleşikliği hem de egemen bir otorite olması boyutu vurgulanmaktadır. Heywood’un tanımında devletin otoritesini kalıcı kurumlar vasıtasıyla kullandığı belirtilmekte ve niteliklerine atıf yapılmaktadır: Devlet en basit şekilde tanımlanmış toprak sınırları içinde egemen yetki alanı kuran ve kalıcı kurumlar vasıtasıyla otorite uygulayan siyasal bir birlik olarak tanımlanabilir. Devletin beş kilit niteliği vardır. Birincisi, devlet egemenlik sahibidir-bir toplumdaki diğer bütün birlik ve grupların üzerinde olduğundan mutlak ve kısıtlanmamış bir iktidara sahiptir. 2-

Kamusaldır. 3-Devlet bir meşrulaştırma çalışmasıdır. 4-Devlet bir hakimiyet (nüfuz) sağlama aracıdır. 5-Devlet bölgesel bir birliktir. Laski'nin devlet tanımı ise bu otoriteyi yaşam biçimine kadar zorlayıcı niteliğiyle biraz daha derinleştirmiş görünmektedir: “Hem bireylerin hem de toplulukların uyması gereken yaşam biçimi, bağlayıcı bir zorlayıcı otorite tarafından tanımlandığında, böyle bir toplum artık devlettir.” Sosyalizm açısından yapılan bir devlet tanımı ise daha çok toplumsal sınıfsallıklara ve mülkiyete göndermelerde bulunmaktadır: “Devletin kökeni, insan hayatının maddi şartlarında, insanın doğayla ve hemcinsleri ile kurduğu üretim ilişkilerinde yatar. Sosyolojik araştırmaların tüm açıklığı ile ortaya koyduğu gibi, devlet toplumun ilkel, ortaklaşa üretim biçiminden ve üretim araçları üzerindeki ortak mülkiyet düzeninden çıkarak, mülk sahipleri ile mülksüzler, sömürenler ile sömürülenler diye çelişik menfaat kutuplarına ve buna bağlı olarak da uzlaşmaz sosyal sınıflara ayrışmasıyla belirmiş somut tarihsel toplumsal, sınıfsal bir olgudur.”

Biz ise devleti, “Ortak ve bölünemez hizmetleri gerçekleştirmek üzere insan toplumlarının oluşturdukları, kendi içerisinde sistemli kurumsallaşmış otoriteye devlet denir.” şeklinde tanımlamaktayız. Bu tanım, devletin otoritesini kabul etmekle birlikte, onun insanların birlikte yaşamlarının kaçınılmaz bir sonucu olarak geliştirilen organizasyon; dolayısıyla sosyolojik bir gerçeklik olduğunun altını çizmektedir. Bu tanımda devletin insan ve toplumla organik bir bağ taşıması gerektiği de vurgulanmaktadır. Burada en temel sorun; devlet kavramının hangi meşruiyet noktasından hareket ederek kendisini konumlandıracağıdır. İnsan ve toplumdan hareket ederek mi yoksa kendisi metafizik bir güç olarak mı?

Bu soru(n) insan ve güzü eksene alarak iki farklı felsefe üzerine devletin inşa edilebileceğinin olumsuzluğunu bize göstermektedir. Bunlar; “devlet insan içindir” ve “insan devlet içindir” şeklinde formüle edilebilir. Doğrusu yaptığımız tanım, birinci felsefe üzerinde yükselmekte ve devleti otorite sahibi bir organizasyon olarak görmekte iken, ikincisi devleti metafizikleştirmektedir. Tarih boyunca ve özellikle modern zamanlarda devletin metafizikleştirildiği birçok deneyimi insanlık farklı formlarda yaşamıştır. Bugün katılımcı, şeffaf, tüm insanları kapsayıcı, özgürlüğün önünü açan vb. başlıklar üzerinden yaşanan sorunlar ve tartışmalar öncelikle meselenin bu derin altyapısıyla ilintilidir. Elbette insan-devlet ya da toplum-devlet arasındaki ilişkiler tek boyutlu değildir. Önemli olan devletin insan ve toplumdan bağımsız bir varlık (entite) kazanarak, onlardan kopmasıyla birlikte kendinde amaç haline dönüşmemesidir. Çünkü devletin asli görevi insana yöneliktir. Geleneğimizde Şeyh Edebalı'ya atfedilen “insanı yaşat ki devlet yaşasın” sözü üzerinde ciddi durulması

gereken bir söz olup, 20. yüzyılın sorunlarına pozitif açılımlar getirebilir.

Modern zamanlarda “devlet”in anlam, içerik ve işlevlerinden yeni siyaset felsefesi anlayışları doğrultusunda bir değişimin olduğu söylenebilir. Bu en görünür biçimiyle Machiavelli ve Hobbes’un felsefelerinde belirlemektedir. Nitekim modern devlet, Max Weber tarafından onun baskı araçları ve bu araçların kullanım tekeline yapılan göndermeyle tanımlanmıştır ki, pratikte bu tekel devletin yönetim yapılarının kendi tebarı üzerindeki disiplin kurma haklarını güçlendirip meşrulaştırmıştır. Daha da ötede “modern devlet Fransız Devrimi’nden önceki devletlerin yaptığına tersine, üyelerinin tamamının etkinliğini denetim altına almak ve toplumsalın derinliğine tamamen sızmak zorunda kalacaktır.” Modern devlet yapısının bu açıdan kendinden menkul bir güç ve metafizik kazandığı söylenebilir. Buna göre pre-modern ve modern dönem arasındaki bir karşılaştırma yapılacak olursa, “devlet, klasik anlayışta, yalnız siyasete eş değil, toplumla da özdeşti. Şimdilerde ise iktidar eksenli siyaset olgusunun yapısal öğelerinden sadece biri sayılmakta ve onun organizasyonuna denk düşmektedir.” Devlete dair bu atıflar ve nitelikler, esasen en temelde insan özgürlüğü sorununun tartışılmasını gerektirmektedir. Esasen modern zamanlarda tartışılan sorunların başında bu gelmektedir.

Burada ortaya çıkan “insan”, “özgürlük” ve “metafizikleştirme” gibi anahtar kavramlardan hareket edildiğinde liberal düşünceyle belirli düzeyde örtüşmelerin olduğu görülecektir. Bu noktada farklı ideolojilerin devlet anlayışları, gerek teorilerinde gerekse pratiklerinde devleti metafizikleştirme eğilimine girmekte, insanı ise bu metafizikleş(tir)menin içinde yeniden şekillendirmektedir. Doğrusu geçtiğimiz yüzyılın tecrübeleri bu konuda mebzul miktarda olumsuz örnekleri önümüze getirmektedir. Bu bağlamda liberal düşüncenin devlet ve özgürlük ilişkisine yaklaşımının kendi iddialarından da anlaşılacağı üzere daha insan merkezli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla liberal düşünceyi bu minvalde bir mercek altına almak gerekmektedir.

C) Liberal Bakışta Devlet(çilik) ve Özgürlük:

Liberalizm kimi zaman “ekonomi” ile sınırlanan bir tanım çerçevesinde algılanmakla birlikte, bunun ötesinde sosyal, siyasal vb. insana değen boyutlarıyla geniş bir bakış açısına sahiptir. “Liberty” kelimesinden mülhem özgürlük kavramıyla içeriklendirilmiş bir perspektife gönderme yapmaktadır. “Liberalizm bir ideoloji olarak bireye duyulan bağlılık ve bireylerin kendi çıkarlarını tatmin edebilecekleri ve kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir toplum inşa etmek gibi merkezi bir temaya sahiptir...İnsanın ilk ve öncelikli olarak bahşedilmiş bireyler olduğuna duyulan liberal inanç, her bireyin başkalarının özgürlüğüyle

benzer olan maksimum özgürlüğe sahip olmaları gerektiğini ima eder.” Tarihsel gelişim süreci içerisinde kendi içinde farklılaşmakla birlikte, liberalizmin genel ilkelerini şu şekilde özetleyebiliriz. “1-Bireycilik, 2-rasyonalite ve ekonomik insan, 3-Özgürlük, 4-Laissez faire ve doğal düzen, 5-piyasa ekonomisi, 6- sınırlı ve sorumlu devlet.” Hiç şüphesiz detaylarda liberalizmin tarihsel olarak değişen koşullarda biriktirdiği ilkeleri de buraya eklemek ve bunları tartışmak mümkündür. Fakat biz burada konuyla bağlantılı olarak liberalizmin üç niteliğini ele almak istiyoruz. Bunlar; bireycilik, sınırlı ve sorumlu devlet ile özgürlük ilkeleri.

1) **Bireycilik:**

Modern zamanların bir profili olan birey kavramını, fert ya da insan tekinden ayırmak gerekir. Batı’da Rönesans’tan itibaren hümanizmden beslenerek daha sonraki süreçlere kadar gelen ve insana dair bu süreçte yaptığı yüklemelerle Aydınlanma ile daha da belirginleşen “birey” kavramının içeriklerinde birçok sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler mündemiçtir. Bu bağlamda, “birey kendine özgü varoluşuyla bir kişinin apayrı bir bütün oluşturduğu ve bu haliyle bölünmezliği ifade ettiği” sosyal ve siyasal bir varoluş biçimidir. Birey bu varoluş biçimiyle premodern dönemde belirleyici olan bağlardan azade olarak kendi kaderini üstlenmektedir. Bu bireyi değdiği her alanda (sosyal, ekonomik, siyasal) kararlarını kendisi verebilen bir profil olarak tanımlamaktadır.

Liberalizmin dayandığı temel ilkelerin başında bireycilik gelmektedir. Nitekim “Liberalizm bireyi esas alan ve onu bir takım kollektif kurum ya da varlıklardan (örneğin; sınıf, toplum, halk, millet gibi.) daha üstün kabul eden bir anlayışı savunur. Bir başka ifadeyle, liberalizm, metodolojik olarak "Bireyci" (Individualist) yaklaşımı esas alır ve sosyal, ekonomik ve siyasal olayları incelerken temel olarak bireyin eylem ve davranışlarından hareket eder. Liberalizme göre kutsal olan "Devlet" ya da diğer organik birimler değil, "Birey"dir.”

Burada üzerinde durulması gereken üç nokta bulunmaktadır. Bunlar; insanın merkeziliği, bireyin devlet karşısında önceliği ve insan haklarıdır ki, her biri diğerini gerektiren bir bağ ile bunları düşünmek gerekmektedir. Öncelikle liberal sistem, birey olarak insan temelleri üzerine inşa edilmektedir. Burada esas hareket noktası birey olup, toplumsal ve siyasal alana bireyden hareket edilerek varılmaktadır. Bu durumda temel mentalite, insanın faaliyet alanlarını sahip olduğu donanımları ile varedebilmesidir. Dolayısıyla ileride ortaya çıkabilecek bir tıkanma, kırılma anında, “birey”in önündeki engellerin açılması sağlanabilmektedir.

Bu bağlamda “liberal bireycilikte birey önceden mevcut sosyal ve siyasi formlardan

tecerrüt etmiş bir soyutlama olarak anlaşılır ve devlet benzeri doğru veya meşru kurumlar da bireysel, soyut tercihin bir fonksiyonu olarak görülür. Bu durumda devlet tatminleri azamileştirmeye yarayan bir kurum veya organ olarak ortaya çıkar. Bu metodoloji en saf ifadesini devletin iktisadi teorisinde bulur.” Anlaşılacağı üzere birey, toplumda varolan kurumların bir eseri olarak görülmez; tam tersine kurumlar insan edimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda devlet de, bireylerin irade ve faaliyetlerinin bütünü olarak varlık kazanmaktadır. Dolayısıyla başlangıç noktası birey (insan) olup, hareket en yüksek düzeyde kurumsallaşma olan devlete doğrudur. Bu anlayışta devletin bir metafizik olarak bireyin üzerine dönmemesi beklenir. Diğer yandan bireyin bu öncelikli konumunun diğerlerinden daha fazla belirginleştiği alanın iktisat olması, liberalizmin niçin “ekonomi” merkezli ve hatta onunla sınırlı bir yaklaşım olarak anlaşıldığını da belirginleştirmektedir.

Bireylerin bir insan olarak tüm faaliyet alanlarında varolabilmesi, onların bazı haklarla donatılmalarını gerektirmektedir ki, insan hakları modern dönemin kodlarında yazılmış metin olarak bu içeriklendirmeye sahiptir. Fakat burada dikkat çekilmesi gereken husus, bu hakların insanın insan olmasından kaynağını almasıdır. Bir başka deyişle, bu haklar temel meşruiyetlerini yine insandan almaktadır. Nitekim “Klasik liberaller, doğal haklarımızın yasadan, gelenekten, dinden, inançtan, kültürden ya da devletten gelmediğini, ancak insan olmanın doğal sonucu olarak varolduğunu söylerler. Bu haklar evrensel ve vazgeçilmezdir; bu haklar insan olmanın esas parçası olduğu için satılamaz, devredilemez ya da reddedilemezdir.”

“İnsan hakları”nın temel meşruiyetinin yine insana dayanması, en başta birey-devlet arasındaki bir takım tartışmaları ajandamıza getirmektedir. Bu bağlamda devletin temel insan haklarını askıya alıp alamayacağı modern tartışmalardan birisi olmuştur. Liberalizmin mantığında insan haklarının kaynağı devlet olmadığından, bu hakların devlet tarafından askıya alınamayacağı kabul edilmektedir. Geçen yüzyılın önemli tecrübelerinden birisi de, buna dair bilhassa Avrupa’da yaşanan olumsuz tecrübeler olmuştur. Smith’in tabiriyle “olağanüstü duruma karar veren” egemen, genel olarak bu haklarla ilgili oynamalar yapmıştır. Bu gerilim Hobbes ile Locke’un siyaset ve devlet felsefesi anlayışlarındaki farkta da izlenebilir. Nitekim “Hobbes devlet sorununa anarşiyi önleme noktasında bakmasına rağmen, Locke’un perspektifi soruna tam tersi bir noktadan bakıyor. Locke’un fikirleri zorbalığa karşı gelmekle ve devlet baskısı karşısında bireyi ve haklarını savunmakla daha fazla ilgili.”

Diğer ideolojilerin bireyciliğe bakışlarında bir takım sınırlamalar olduğu görülmektedir ki, özellikle insan haklarının kullanımında bu daha bariz şekilde ortaya

çıkılmaktadır. Bu tür yaklaşımlarda bireycilik, insan hakları ve bireyin onuru kavramları pek yer bulmamaktadır. Daha çok kişinin bütünleştiği topluluk içinde varlık kazandığı düşünülmekte; özgürlük ise başıbozukluk, grup bütünlüğünün bozulması ve yozlaşma şeklinde anlamlandırılmaktadır. Liberal perspektifin bireyi merkeze alan yaklaşımı, insandan hareket eden bakış açısıyla özgürlük bağlamında daha avantajlı görünmektedir.

2) Sınırlı-Sorumlu Devlet:

Devlet, daha önce de belirtildiği üzere tarihsel süreçte ortak insani bir tecrübe şeklinde ortaya çıkmaktadır. Tabii ki bu süreç homojen bir şekilde gelişmemiş; devlete dair anlayışlar farklılaşmalarla birlikte bugüne kadar gelmiştir. Bu bağlamda farklı açılardan farklı devlet şekillerinden bahsetmek mümkündür. Fakat konumuzla ilintili olarak devlet söz konusu olduğunda, devlet-toplum ilişkilerinin doğası ve çerçevesi gündeme gelmektedir. Buradan yola çıkarak kabaca iki kategoriden bahsedebiliriz. İlki, tüm toplumsal ilişkilerde mutlak bir devlet anlayışı, ikincisi; sınırlı-sorumlu devlet anlayışı.

Birincisi, süreç içerisinde giderek metafizik nitelikler kazanırken, birey ve toplumun üzerine bir sözleşme çerçevesi olarak değil, bir güç olarak geri dönmektedir. Elbette devlet bir aygıt ve kurum olarak egemen güçtür. Ancak bu gücünü bireyden ve toplumdan kazanmakla birey-devlet ya da birey-toplum dengesi oluşabilecektir. Aksi halde oluşacak kriz, Bordoni'nin ifadesiyle kamusal refahın sağlayıcısı ve garantörü olmak yerine daha çok halktan taleplerde bulunan bir konumdan ortaya çıkmaktadır. Esasen devlete dair yapılan güç odaklı yüklemeler, süreç içerisinde devletin metafizikleşmesini birlikte getirmiştir. Von Mises'e göre de, "devletçilikle ilgili mitolojiler ile metafizik, onları gizemli hale getirmede başarılı olduğu için bu apaçık gerçekler üzerinde durmak zorunlu olmuştur. Devlet beşeri bir kurumdur, insanüstü bir varlık değil."

Burada iki noktanın özellikle altı çizilmelidir. Birincisi, devlet kendi içinde kurumları barındıran bir siyasi yapı olmakla birlikte, onun toplumla ilişkisini belirleyen anahtar kavram hukuktur. Zira hukuk devlet ile bireylerin karşılıklı hak ve yükümlülüklerini belirlerken, devlet bütün icraatlarının meşruiyetini de bu hukuktan alacaktır. Bugün anayasaların mentalitesi, özellikle modern zamanlarda bireyin haklarının korunmasıdır. Fakat anayasalar devletin takip etmesi gereken ilkeleri belirten temel metinler olması gerekmektedir.

Elbette bu konuda olumsuz birçok örnekleri ve düşünceleri yakın geçmişte izlemek mümkündür. Stirner, devletin tek amacının bireyi bastırmak ve kısıtlamak olduğunu düşünmektedir. Ona göre devlet, bireyin serbestçe faaliyet yapmasını amaçları arasında sunmaz; çoğunlukla bireyin amaçlarını kendi amaçlarına bağlar. Avrupa'da bir dönem hakim

olan Mussolini, Hitler gibi yönetimler belirtilen sorunlu durumları üzerlerinde taşımışlardır. Bu arada bir devletin salt yasa koyucu rolü, orada hukukun devlet ile toplum arasındaki ilişkileri sağlıklı belirlediği anlamına gelmeyebilir. Nitekim Mezghani, çağdaş Müslüman devletlerin yasa koyucu bir devlet hüviyetine büründüğünü belirtmekte; bu durumu hukukun devletleştirilmesi şeklinde isimlendirmektedir.

Esasen Müslüman toplumların klasik dönemlerinde de bu konu bir problem olarak ele alınmaktadır. Meselâ; İbn Rüşd, gücün haz, zenginlik vb. duyulan arzularla tüm toplumun yetkinleşmesinin önünde engel olduğunu belirtirken, burada toplumun kölelerden oluşmasa bile köle sınıfına benzemesi handikapına dikkat çekmektedir.

Liberalizm ise genel olarak devleti sınırlı sorumlu olarak görürken, ağırlığı bireye, topluma ve aslında kendiliğinden işleyen doğal düzene vermektedir. Bu bağlamda “Liberalizmin devlet anlayışı "Sınırlı ve Sorumlu Devlet" yaklaşımı olarak adlandırılabilir. Liberal düşünürler (libertarianistler hariç) devletin; adalet, iç güvenlik ve dış güvenlik (savunma) eğitim, sağlık, altyapı vb. hizmetleri üstlenmesini, bunun dışında mal ve hizmetlerin üretiminin piyasa ekonomisine bırakılmasını savunmaktadırlar. Sınırlı ve Sorumlu devlet yaklaşımı müdahaleci devlet anlayışına karşıdır. Bu anlayış aynı zamanda Baba devlet anlayışı olarak tanımlayabileceğimiz paternalizme de karşıdır.”

Klasik liberalizmin sınırlı ve sorumlu devlet konusunda daha önde olduğu söylenebilir. Nitekim “klasik liberaller, devletin temel görevinin hak ve özgürlükleri korumak olduğunu, bireylerin ve birey gruplarının hayatına keyfi müdahaleden kaçınmasının şart olduğunu düşünür.”

Elbette devletin toplumda bazı düzenlemeler yapması kaçınılmaz bir durumdur. Ancak insan-insan, insan-çevre ilişkilerinin tamamen devlet dolayımı olarak gerçekleşmesi, sivil alanı daralttığı gibi doğal işleyişe de zarar verebilir. Liberalizm insan-insan arasındaki anlaşma ve ilişkilere özünde müdahale etmemeyi ilke edinir. Bu bir açıdan toplumun kendi doğal işleyişini koruması demektir. Devlet burada bir birey ya da toplumun zararına bir sonuç olması durumunda müdahale eder. Aslında bu doğal düzen ve toplumsal işleyiş, bir yandan “sivil”liği kuvvetlendirirken, diğer yandan devleti insan dinamikleri ile de beslemektedir.

Doğrusu sınırlı ve sorumlu devlet anlayışı bireye, onun faaliyetlerini, sivil alana daha çok ağırlık vermesi sebebiyle, diğer ideolojik yaklaşımlarla kıyaslandığında daha özgürlükçü bir yaklaşım sergiliyor görünmektedir. Bu karşılaştırmaları makalenin hacmi açısından tüm boyutları ile yapamasak da, bu konuda liberal yaklaşım siyaset düşüncesi ve felsefesinde bilinmektedir.

3-Özgürlük:

Özgürlük en başta bir iradeyi ve yapabilme gücünü (eski dilde istitaa) ihtiva etmektedir. Bu açıdan özgürlüğün ilk adımı, kişinin seçebilmesi ve yapabilmesinin önündeki engellerin kaldırılmasıdır ki, buna negatif özgürlük denilmektedir. Doğrusu insandan sadır olan tüm fiillerin bir anlam ve değer ifade edebilmesi için özgür şartlarda gerçekleştirilmiş olması gerekir. Aksi halde fiiller ya cebir halinde ya da zorunlu adres göstermelerle gerçekleşmiş demektir.

Liberalizm en başta felsefi düzlemde çoğulluk anlayışıyla özgürlüğü temellendirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, “felsefi liberalizm kabul eder ki, ilk olarak, bir zati iyiler çoğulluğu vardır ve hiçbir tek hayat tarzı bütün iyileri ihtiva edemez. Ayrıca kendi hatırlarına tasvip etmeye değer farklı hayat tarzları mevcuttur. İkinci olarak, kendileri için hangi zati iyiler münasip olursa olsun, bireylerin kendi iyi konseptlerini belirleme ve takip etme özgürlüğüne sahip olmaları onların iyi bir hayat yaşamaları için elzemdir.”

İnsan kendisini çevreleyen tabiat, çevre ve kurumlardan elbette tamamen azade (bağımsız) değildir. Fakat insanın temelde fiillerine anlam veren öncül de (tabii ki etkileşimsel durum söz konusudur) tabiat ve kurumlar olamaz. Çünkü insan kendisinden başlayarak geliştirdiği faaliyetlerle çevresini biçimlendirmekte ve kurumları oluşturmaktadır. Bu durumda insanın ve onun özgür fiillerinin öncelik taşıması gereklidir. İnsanların kendilerinin ürettiği bu yapılar altında ezilmesi, metalaşması ciddi bir sorun olarak gündeme gelmektedir. Nitekim çağdaş dünyada insanın özgürlüğü sorunu, formel ve içeriksel anlamda bazı değişmelere uğrasa da insanlığın evrensel sorunu olarak gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir.

Liberal düşünce farklı mekanizmalarıyla farklı toplumsal ve siyasal katmanlarda “özgürlüğü” önceliyor görünmektedir. Hatta liberalizmin özgürlük söylemiyle ilk adımı attığı En azından ilkelerinde okunabilmektedir. İçeriden bir söylemle “Liberalizm diğer ideolojilerden, öbür insanlar tarafından empoze edilmiş mümkün olduğu kadar az tahdit ve sınırlamalara tabi (konu) olma durumu anlaşılmalı insan özgürlüğüne çok daha büyük politik önem ve değer vermesiyle ayırt edilebilir bir siyasi ideolojidir. Bütün liberaller kişilerin birbiri üzerindeki güçlerini sınırlayan bir hukuk sisteminin namevcudiyeti halinde insanların birbirlerinin elinde kasıtlı sınırlama ve tahditler yaşayacağında hemfikirdir.”

Birey ve toplum ile devlet arasındaki ilişkilerde de özgürlük bir sorunsal olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu hem devletin görevleri hem de bireylerin faaliyetlerinde görünebilir. “Klasik liberaller, devletin temel görevinin hak ve özgürlükleri korumak olduğunu, bireylerin

ve birey gruplarının hayatına keyfi müdahaleden kaçınmasının şart olduğunu düşünür.” Diğer yandan toplumda insanın özgürlük alanlarının genişleyebilmesi, patrimoniyal ilişki biçimlerinden geri çekilmeyi gerektirmektedir. Burada bir metafizik bir bağlantı olarak devletçilik fikrinin bireylerin özgürlüğü üzerinde bir risk oluşturması ihtimali, liberalizmin devlete dair yaklaşımları ile aşılabilecek gibi görünmektedir.

Berzeg’in liberal düşünceyi bir devlet ve özgürlük ilişkisi çerçevesinden ele alarak “devlet” projesi olarak düşünmesi, doğrusu “devlet” kavramının oturtulacağı sağlıklı zemini de işaret etmektedir. Berzeg sorunu şu veciz ifadeleriyle anlatmaktadır: “Ben, liberalizmi, Kenneth R. Minogue’un “saf bir siyasi doktrin” tanımıyla kabul ettim. Saf bir siyasi doktrin olduğu için, liberalizmin konusu, derdi, proje alanı yalnızca devletti. Ciddi bir “devlet projesi” vardı ve bu proje “insan hak ve özgürlüklerini güvenceye almak için, insanların rızasıyla kurulmuş, insan hak ve özgürlüklerini koruma amacından saptığında veya idare edilenlerin rızasını yitirdiğinde meşruiyetini de yitiren, demokratik, anayasal, hukuk devleti” idi. Liberalizmin bir toplum veya insan projesi yoktu.”

Berzeg’in yaklaşımından konumuzla ilintili şu çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Birincisi, liberalizmin temel sorunu bir siyasi proje olması sebebiyle devlete dairdir. İkincisi, devlet projesi ve tartışmalarının esas hedefi de özgürlük ve insan haklarının sağlanmasıdır. Üçüncüsü, devlete yüklenen anlamlar ve devletçilik düşüncesi, insan özgürlüğünün geleceğini belirleyecektir. Berzeg’in eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla, özgürlük ve insan hakları tüm siyasetlere öncelenen anahtar kavramlardır.

Sonuç Yerine:

“Devlet(çilik)” fikrini özgürlük bağlamında sorunsallaştıran bu makale, devletin tanımı ve felsefesinden hareket ederek önce, devletin mahiyetine dair saptamalar yapmakta ve temel problemi devletçiliğin kendine göndermeleriyle insan üzerine bir metafizik olarak geri dönüşü şeklinde okumaktadır. Burada kendisini faş eden en önemli ise, özgürlük olarak görünmektedir. Makale de liberal yaklaşımın içeriklerinden hareket ederek devlet(çilik) ve özgürlük ilişkisini tartışmaktadır.

Esasen insanlık tarihinin gelişimine bakıldığında, devletin en temel tabiatının insanların ortak ve bölünemez hizmetlerini gerçekleştirmek üzere gösterdikleri faaliyetlerinin bir sonucu olmasıdır. Dolayısıyla devlet insan ve toplumdan kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde devletin gücü de insan ve toplumdan gelmektedir. Bu noktada liberal düşüncenin bireyden (insan) hareket eden ve insan faaliyetlerinin kendi doğallığını dikkate alan yaklaşımı dikkat çekicidir ve daha özgürlükçü bir anlayışa sahip görünmektedir. Diğer yandan insan karşısında

devleti daha sınırlı ve sorumlu olarak tanımlarken, bireye daha fazla yer ayırdığı söylenebilir.